

Frá Orðanefnd Læknafélags Íslands

Jóhann Heiðar Jóhannsson

formaður orðanefndar

johannahj@landspitali.is

Fyrsta íslenska orðasafnið í læknisfræði, Íslensk læknisfræðiheiti (Nomina Clinica Islandica), var gefið út í bókarformi árið 1954. Höfundur var prófessor Guðmundur Hannesson, sem áður hafði gefið út Íslensk líffæraheiti (Nomina Anatomica Islandica). Margir læknar lögðu hönd á plóginn í nýyrðasmíð á 20. öldinni, en segja má að almenn og skipulögð iðorðastarfsemi í íslenskri læknisfræði hafi ekki hafist fyrr en með stofnun Orðanefndar læknafélagsanna árið 1983. Nefndin starfaði af miklum krafti í rúman áratug og með þátttöku margra áhugasamra lækna. Á árunum 1985-1989 gaf hún út „Íðorðasafn lækna“ í 14 litlum heftum (stafkaflana A-VWXYZ) og síðan á árunum 1995-1996 latnesk-íslensk líffæra-, vefja- og fósturfræðiheiti og ensk-íslensk sjúkdómaheiti (ICD-10). Haldið var áfram útgáfu á afmörkuðum sviðum með bæklingunum „Norræn flokkun slysa og annarra óhappa“ (1996) og „Handbók um geðraskanir og skyld heilbrigðisvandamál“ (1999). Eftir það lá útgáfustarfsemin niðri um langt skeið.

Íðorðasafn lækna, sem nú telur rúmlega 33.000 læknisfræðileg heiti, var gert aðgengilegt í Orðabanka Íslenskrar málstöðvar árið 1998. Frá þeim tíma hefur fagfólk og allur almenningur getað flett upp í safninu og fundið íslensk, ensk og latnesk læknisfræðiheiti á einfaldan hátt (ordabanki.hi.is/wordbank/search).

Frá upphafi var augljóst að iðorðastarfsemi snerist ekki um það eitt að gefa

út tiltekin rit með tímabundnu átaki, heldur yrði hún að vera stöðugt lifandi og í sífelldri endurskoðun. Með því markmiði hóf undirritaður ritun iðorðapistla í *Fréttabréf lækna* árið 1989 og hélt því áfram í *Læknablaðinu* fram til ársins 2008 er ritstjórn blaðsins tók þá óskiljanlegu ákvörðun að hætta stuðningi sínum við iðorðastarfsemina. Þá höfðu verið birtir 207 pistlar. Tímaritið *Lyffjatíðindi* tók þá við kyndlinum að beiðni undirritaðs og eru iðorðapistlarnir nú orðnir nærri 240 frá upphafi. Sá er þó hængurinn á að það tímarit hefur verið gefið út í mjög fáum tölublöðum á hverju ári og hafa pistlarnir því ekki getað orðið nógu margir.

Markmiðið með pistlaskrifunum var alltaf að halda umræðunni vakandi og taka við fyrirspurnum og tillögum lækna og annarra um ný íslensk orð í læknisfræði og endurbætur á þeim eldri. Þróun á öllum sviðum heilbrigðisfræða krefst þess að iðorðaforðinn sé alltaf í vinnslu og endurskoðun. Ný þekking, tækni, tæki og tól, kalla stöðugt á ný fræðileg heiti. Íslenska iðorðastarfsemin hefur síðan það viðbótarmarkmið að notuð séu íslensk orð og heiti í daglegum, fræðilegum samskiptum. Metnaðurinn fyrir hönd iðorðastarfseminnar er sá að við sættum okkur ekki við hraðsoðnar erlendar slettur, heldur búum alltaf til og reynum að nota góð íslensk heiti á fræðilegum og faglegum fyrirbærum, sérstaklega þegar rætt er við sjúklinga og aðstandendur þeirra.

Læknar hafa oft sett fram gagnrýni á einstök íslensk orð og fræðiheiti sem varðveitt eru í Íðorðasafni lækna. Sum heitin byggjast á þeirri aðferð, sem oft er notuð við iðorðasmíð, að taka upp orð úr fornu máli til nýrra nota. Oft tekst þetta vel, einkum þegar orðin eru stutt og lipur, en séu gömlu orðin nútímamönnum algerlega framandi getur farið svo að þau nái aldrei fótfestu. Annað vandamál eru löng og

margsamsett erlend fræðiheiti, sem sett hafa verið saman til að lýsa tilteknu fyrirbæri eða hugtaki mjög nákvæmlega. Bein þýðing getur gefið jafn nákvæmt íslenskt heiti, sem er þá oftast eins stírtlegt og erlenda heitið og getur orðið læknum til enn meiri ama en það erlenda. Mjög erfitt er oft að búa til eða finna með hraði stutt og lipurt íslenskt orð sem öllum hugnast og lýsir hugtakinu vel, en því meiri er þá ástæðan til að hlúa að og viðhalda fræðilegri iðorðastarfsemi á hverjum tíma.

Oft var hugsað til þess að endurvekja orðanefnd lækna, en af því varð þó ekki fyrr en eftir að undirritaður hóf, að eigin frumkvæði og í sjálfböðavinnu, endurskoðun á Íðorðasafni lækna í Orðabankanum haustið 2010. Fékk hann vinnuáðstöðu sem gestafræðimaður á málræktarsviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum og stuðning starfsmanna þar. Þegar ljóst var orðið að verkefnið væri framkvæmanlegt með þessum hætti var orðanefnd Læknafélags Íslands endurvakin í mars 2012 og margreyndir iðorðasmíðir úr hópi lækna skipaðir í hana, þeir Eyjólfur P. Haraldsson, Magnús Jóhannsson og Jóhann Heiðar Jóhannsson. Læknafélag Íslands lagði til nauðsynlegan tölubúnað og fé til kaupa á viðurkenndum læknisfræðiorðabókum. Nefndin hefur síðan haldið mánaðarlega starfsfundum og unnið af krafti undir leiðsögn Ágústu Þorbergsdóttur, málfræðings og orðabankastjóra (sjá lis.is/ordanefnd-li/Idordastarf).

Þegar þetta er skrifað hafa rúmlega 6000 færslur í safninu verið endurskoðaðar og um 1700 nýjar settar inn. Gefið hefur verið út 56 blaðsíðna hefti, „Orðasafn í líffærafræði“ með heitum úr stoðkerfinu (bein, liðamót og vöðvar). Nú í haust kemur út annað „Orðasafn í líffærafræði“ með heitum úr líffæraakerfum mannsins.